

Πρόλογος: Ζωή κοινή

Η δυνατότητα της δημοκρατίας σε παγκόσμια κλίμακα αναδύεται σήμερα για πρώτη φορά. Το βιβλίο αυτό μιλά γι' αυτή τη δυνατότητα, για ό,τι ονομάζουμε σχέδιο του πλήθους. Το σχέδιο του πλήθους δεν εκφράζει μόνο την επιθυμία για έναν κόσμο ισότητας κι ελευθερίας, δεν απαιτεί μόνο μια ανοιχτή και χωρίς αποκλεισμούς δημοκρατική παγκόσμια κοινωνία, αλλά μας δίνει επίσης τα μέσα για να το πετύχουμε. Έτσι θα τελειώσει το βιβλίο μας, δεν μπορεί όμως και να αρχίσει έτσι.

Σήμερα η δυνατότητα της δημοκρατίας συσκοτίζεται και απειλείται από τη μόνιμη, όπως φαίνεται, κατάσταση σύγκρουσης ανά τον κόσμο. Το βιβλίο μας πρέπει να ξεκινήσει με αυτή την εμπόλεμη κατάσταση. Είναι αλήθεια ότι η δημοκρατία, σε όλες τις εθνικές και τοπικές μορφές της, έμεινε σε όλη τη μοντέρνα εποχή ένα σχέδιο ανολοκλήρωτο, και σίγουρα οι διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης κατά τις τελευταίες δεκαετίες πρόσθεσαν νέες προκλήσεις, εντούτοις το πρωταρχικό εμπόδιο για τη δημοκρατία σήμερα είναι η παγκόσμια κατάσταση πολέμου. Στην εποχή μας, της ένοπλης παγκοσμιοποίησης, το μοντέρνο όνειρο της δημοκρατίας ίσως μοιάζει οριστικά χαμένο. Ο πόλεμος ήταν ανέκαθεν ασύμβατος με τη δημοκρατία. Παραδοσιακά, η δημοκρατία αναστέλλεται εν καιρώ πολέμου και η εξουσία ανατίθεται προσωρινά σε μια ισχυρή κεντρική αρχή για να αντιμετωπιστεί η κρίση. Καθώς η σημερινή εμπόλεμη κατάσταση είναι παγκόσμιας κλίμακας και μακράς διάρκειας συγχρόνως, έτσι και η αναστολή της δημοκρατίας γίνεται αορίστου χρόνου ή ακόμα και μόνιμη. Ο πόλεμος αποκτά έναν γενικευμένο χαρακτήρα, στραγγαλίζοντας όλη την κοινωνική ζωή κι επιβάλλοντας τη δική του πολιτική τάξη. Έτσι η δημοκρατία μοιάζει ολότελα μη ανακτήσιμη, θαμμένη βαθιά κάτω από εξοπλισμούς και τα καθεστώτα ασφάλειας της διαρκούς κατάστασης σύγκρουσης μέσα στην οποία ζούμε.

Κι όμως, ποτέ άλλοτε η δημοκρατία δεν υπήρξε περισσότερο αναγκαία. Κανένα άλλο μονοπάτι δεν μπορεί να μας δώσει μια διέξοδο από το φόβο, την ανα-

σφάλεια και την κυριαρχία που διαποτίζουν τον εμπόλεμο κόσμο μας. Κανένα άλλο μονοπάτι δεν θα μας οδηγήσει σε μια ειρηνική κοινή ζωή.

Το βιβλίο αυτό είναι η συνέχεια του βιβλίου μας *Αυτοκρατορία*, το οποίο εστίαζε στη νέα παγκόσμια μορφή της κυριαρχίας. Η *Αυτοκρατορία* επιχειρούσε να ερμηνεύσει την *τάση* της παγκόσμιας πολιτικής τάξης κατά τον σχηματισμό της, να αναγνωρίσει δηλαδή πώς μέσα από πολλές και διαφορετικές σύγχρονες διαδικασίες αναδύεται μια νέα μορφή παγκόσμιας τάξης την οποία ονομάζουμε Αυτοκρατορία. Αφετηρία μας ήταν η διαπίστωση ότι η σύγχρονη παγκόσμια τάξη δεν μπορεί πια να κατανοηθεί επαρκώς με τους όρους του ιμπεριαλισμού, όπως τον ασκούσαν κάποτε οι μοντέρνες δυνάμεις, βασιζόμενες πρωτίστως στην επέκταση της κυριαρχίας του έθνους-κράτους σε ξένα εδάφη. Αντίθετα, τώρα αναδύεται μια «δικτυακή δύναμη», μια νέα μορφή κυριαρχίας η οποία περιλαμβάνει ως πρωταρχικά της στοιχεία, ή συνάψεις, τα κυρίαρχα έθνη-κράτη μαζί με υπερεθνικούς θεσμούς, μείζονες καπιταλιστικές εταιρίες και άλλες δυνάμεις. Αυτό το δίκτυο, υποστηρίζουμε, είναι «αυτοκρατορικό», όχι «ιμπεριαλιστικό»*. Βεβαίως, όλες οι δυνάμεις στο δίκτυο της Αυτοκρατορίας δεν είναι ίσες – τουναντίον, κάποια έθνη-κράτη έχουν τεράστια δύναμη και κάποια άλλα σχεδόν καθόλου, και το ίδιο ισχύει για τις ποικίλες άλλες εταιρίες και τους θεσμούς που συγκροτούν το δίκτυο–, αλλά, παρ’ όλες τις ανισότητες, πρέπει να συνεργάζονται για τη δημιουργία και τη διατήρηση της σημερινής παγκόσμιας τάξης, με όλες τις εσωτερικές της διαιρέσεις και ιεραρχίες.

Η αντίληψή μας επομένως περί Αυτοκρατορίας τέμνει διαγωνίως τις συζητήσεις που θεωρούν τη μονομέρεια και την πολυμέρεια ή το φιλοαμερικανισμό και τον αντιαμερικανισμό ως τις μόνες πολιτικές επιλογές σε παγκόσμιο επίπεδο. Υποστηρίξαμε αφενός ότι κανένα έθνος-κράτος, ούτε καν το ισχυρότερο όλων, ούτε καν οι Ηνωμένες Πολιτείες, δεν μπορεί να «τα βγάλει πέρα μόνο του» και να διατηρήσει την παγκόσμια τάξη χωρίς να συνεργάζεται με τις άλλες μείζονες δυνάμεις στο δίκτυο της Αυτοκρατορίας. Αφετέρου ισχυριστήκαμε ότι η σύγχρονη παγκόσμια τάξη δεν χαρακτηρίζεται από την *ίση* συμμετοχή όλων και δεν μπορεί να διατηρηθεί πάνω σε αυτή τη βάση, έστω κι αν περιοριστούμε σε μια ελίτ εθνών-κρατών, όπως στο μοντέλο πολυμερούς ελέγχου υπό την αιγίδα του ΟΗΕ. Τουναντίον, η σημερινή παγκόσμια τάξη μας ορίζεται από σφοδρές διαιρέσεις και ιεραρχίες, περιφερειακές, εθνικές και τοπικές. Δεν υπο-

* Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν τους όρους *imperial* και *imperialist* αντίστοιχα. (Σ.τ.Μ.)

στηρίζουμε απλώς ότι η μονομέρεια και η πολυμέρεια, όπως έχουν παρουσιαστεί, δεν είναι επιθυμητές, αλλά μάλλον ότι δεν είναι εφικτές στις παρούσες συνθήκες και ότι οι απόπειρες υλοποίησής τους δεν θα κατορθώσουν να συντηρήσουν τη σημερινή παγκόσμια τάξη. Όταν λέμε ότι η Αυτοκρατορία είναι μια τάση, εννοούμε ότι είναι η μοναδική μορφή εξουσίας που θα κατορθώσει να συντηρήσει σε βάθος χρόνου τη σημερινή παγκόσμια τάξη. Θα μπορούσε λοιπόν να απαντήσει κανείς στα μονομερή παγκόσμια σχέδια των ΗΠΑ με μια ειρωνική παρότρυνση εμπνευσμένη από τον Μαρκήσιο ντε Σαντ: “*Américains, encore un effort si vous voulez être impériaux!*” («Αμερικανοί, άλλη μια προσπάθεια αν θέλετε να γίνετε αυτοκρατορικοί!»)

Η Αυτοκρατορία κυβερνά μια παγκόσμια τάξη η οποία όχι μόνο σπαράσσεται από τις εσωτερικές της διαιρέσεις και ιεραρχίες, αλλά και κατατρώχεται από διηνηκή πόλεμο. Η εμπόλεμη κατάσταση είναι αναπόφευκτη στην Αυτοκρατορία, και ο πόλεμος λειτουργεί ως μέσο άσκησης εξουσίας. Η σημερινή αυτοκρατορική ειρήνη, η *Pax Imperii*, όπως τον καιρό της αρχαίας Ρώμης, δεν είναι παρά μια δόλια και προσχηματική ειρήνη η οποία στην πραγματικότητα διέπει μια κατάσταση διαρκούς πολέμου. Όλη αυτή η ανάλυση ωστόσο της Αυτοκρατορίας και της παγκόσμιας τάξης υπάρχει στο προηγούμενο βιβλίο μας και δεν χρειάζεται να την επαναλάβουμε εδώ.

Το παρόν βιβλίο θα επικεντρωθεί στο πλήθος, τη ζωντανή εναλλακτική που αναπτύσσεται στο εσωτερικό της Αυτοκρατορίας. Θα μπορούσε να πει κανείς, απλουστεύοντας σημαντικά, ότι η παγκοσμιοποίηση έχει δύο όψεις. Από μία άποψη, η Αυτοκρατορία εξαπλώνει παγκοσμίως το δίκτυο ιεραρχιών και διαιρέσεών της που διατηρεί την τάξη μέσα από νέους μηχανισμούς ελέγχου και διαρκούς σύγκρουσης. Η παγκοσμιοποίηση όμως είναι επίσης η δημιουργία νέων κυκλωμάτων συνεργασίας και σύμπραξης τα οποία εκτείνονται υπεράνω εθνών και ηπείρων κι επιτρέπουν έναν απεριόριστο αριθμό συναντήσεων. Αυτή η δεύτερη όψη της παγκοσμιοποίησης δεν σημαίνει ότι όλοι στον κόσμο γινόμαστε ίδιοι· μας δίνει μάλλον τη δυνατότητα, ενώ παραμένουμε διαφορετικοί, να ανακαλύπτουμε το κοινό υπόβαθρο που μας επιτρέπει να επικοινωνούμε μεταξύ μας και να δρούμε μαζί. Και το πλήθος επομένως θα μπορούσε να εννοηθεί ως δίκτυο: ένα ανοιχτό κι επεκτεινόμενο δίκτυο στο οποίο όλες οι διαφορές μπορούν να εκφράζονται ελεύθερα και ισότιμα, ένα δίκτυο που παρέχει τα μέσα συνάντησης ώστε να μπορούμε να εργαζόμαστε και να ζούμε από κοινού.

Σε μια πρώτη προσέγγιση, πρέπει να διακρίνουμε σε εννοιολογικό επίπεδο το πλήθος από άλλες έννοιες κοινωνικών υποκειμένων, όπως το λαό, τις μάζες

και την εργατική τάξη. Ο λαός είναι κατά παράδοση μια ενοποιητική έννοια. Ο πληθυσμός βέβαια χαρακτηρίζεται από κάθε λογής εσωτερικές διαφορές, αλλά ο λαός ανάγει αυτή την ποικιλομορφία σε ενότητα κι εξάγει από τον πληθυσμό μία μόνο ταυτότητα: «ο λαός» είναι ένας. Το πλήθος, αντίθετα, είναι πολλαπλό. Το πλήθος συντίθεται από αναρίθμητες εσωτερικές διαφορές οι οποίες δεν μπορούν ποτέ ν' αναχθούν σε μια ενότητα ή σε μία μόνο ταυτότητα – διαφορετικούς πολιτισμούς, φυλές, εθνότητες, φύλα και σεξουαλικούς προσανατολισμούς, διαφορετικές μορφές εργασίας, διαφορετικούς τρόπους ζωής, διαφορετικές θεωρήσεις του κόσμου και διαφορετικές επιθυμίες. Το πλήθος είναι μια πολλαπλότητα όλων αυτών των μεμονωμένων διαφορών. Οι μάζες επίσης αντιδιαστέλλονται ως προς το λαό επειδή ούτε κι αυτές μπορούν ν' αναχθούν σε μια ενότητα ή σε μια ταυτότητα. Οι μάζες σίγουρα αποτελούνται επίσης από διαφορών ειδών στοιχεία, αλλά δεν θα έλεγε κανείς πραγματικά ότι τις συγκροτούν διαφορετικά κοινωνικά υποκειμένα. Η ουσία των μαζών είναι η αδιαφορία: στις μάζες, όλες οι διαφορές απορροφούνται και καταπνίγονται. Όλα τα χρώματα του πληθυσμού ξεθωριάζουν σε ένα ομοιόμορφο γκριζό. Οι μάζες αυτές μπορούν να συγχρονίζονται μόνο και μόνο επειδή σχηματίζουν ένα αδιάκριτο, ομοιόμορφο συνονθύλευμα. Στο πλήθος, οι κοινωνικές διαφορές παραμένουν διακριτές. Το πλήθος είναι πολύχρωμο, όπως ο μαγικός χιτώνας του Ιωσήφ*. Έτσι, η πρόκληση που θέτει η έννοια του πλήθους είναι πώς μπορεί μια κοινωνική πολλαπλότητα να επικοινωνεί και να δρα από κοινού παραμένοντας εσωτερικά διαφοροποιημένη.

Τέλος, πρέπει επίσης να διακρίνουμε το πλήθος από την *εργατική τάξη*. Η έννοια της εργατικής τάξης έχει καταλήξει να χρησιμοποιείται ως έννοια αποκλεισμού, η οποία δεν διακρίνει μόνο τους εργάτες από τους ιδιοκτήτες που δεν έχουν ανάγκη να δουλεύουν για να συντηρηθούν, αλλά διαχωρίζει επίσης την εργατική τάξη από άλλους εργαζόμενους. Στην πιο στενή χρήση της, η έννοια αναφέρεται αποκλειστικά στους βιομηχανικούς εργάτες, διαχωρίζοντάς τους από τους εργαζόμενους στη γεωργία, τις υπηρεσίες και άλλους τομείς: στην ευρύτερη χρήση της, η εργατική τάξη αναφέρεται σε όλους τους μισθωτούς εργαζόμενους, διαχωρίζοντάς τους από τους φτωχούς, από τους άμισθους οικιακούς εργαζόμενους και από όλους τους άλλους που δεν παίρνουν μισθό. Το πλήθος, αντίθετα, είναι έννοια ανοιχτή, περιεκτική. Προσπαθεί να συλλάβει τη σημασία

* Ο πολύχρωμος χιτώνας που χάρισε ο Ιακώβ στον αγαπημένο του γιο Ιωσήφ και προκάλεσε έτσι την οργή των υπόλοιπων γιων του, σύμφωνα με την εβραϊκή παράδοση. (Σ.τ.Μ.)

των πρόσφατων αλλαγών στην παγκόσμια οικονομία: από τη μια μεριά, η βιομηχανική εργατική τάξη έχει πάψει να διαδραματίζει ηγεμονικό ρόλο στην παγκόσμια οικονομία, μολοντί αριθμητικά δεν έχει μειωθεί σε παγκόσμια κλίμακα: από την άλλη, σήμερα η παραγωγή δεν πρέπει να νοείται απλώς με οικονομικούς όρους, αλλά πιο γενικά ως κοινωνική παραγωγή – όχι μόνο ως παραγωγή υλικών αγαθών, αλλά και ως παραγωγή επικοινωνιών, σχέσεων και μορφών ζωής. Το πλήθος επομένως απαρτίζεται δυνητικά από όλες τις ετερόκλητες μορφές κοινωνικής παραγωγής. Γι' άλλη μια φορά, ένα διασκορπισμένο δίκτυο όπως το Ίντερνετ συνιστά μια καλή αρχική εικόνα ή μοντέλο του πλήθους επειδή, πρώτον, οι διάφορες συνάψεις του παραμένουν διαφορετικές αλλά όλους συνδέονται στον παγκόσμιο ιστό και, δεύτερον, επειδή τα εξωτερικά όρια του δικτύου είναι ανοιχτά, έτσι ώστε να μπορούν πάντοτε να προστεθούν νέες συνάψεις και σχέσεις.

Δύο χαρακτηριστικά του πλήθους κάνουν ιδιαίτερος σαφή τη συμβολή του στη δυνατότητα της δημοκρατίας σήμερα. Το πρώτο θα μπορούσε να ονομαστεί η «οικονομική» του όψη, με τη διαφορά ότι η διάκριση της οικονομίας από τα άλλα κοινωνικά πεδία γρήγορα καταργείται εδώ. Καθ' όσον το πλήθος δεν είναι ούτε μια ταυτότητα (όπως ο λαός) ούτε ομοιόμορφο (όπως οι μάζες), οι εσωτερικές του διαφορές πρέπει ν' ανακαλύψουν *το κοινό* που τους επιτρέπει να επικοινωνούν και να δρουν μαζί. Στην πραγματικότητα, το κοινό που μοιραζόμαστε περισσότερο παράγεται παρά ανακαλύπτεται. (Διστάζουμε να το ονομάσουμε *κοινό έδαφος* επειδή ο όρος αυτός παραπέμπει ιστορικά στις προκαπιταλιστικές κοινόκτητες γαίες που καταστράφηκαν με την έλευση της ατομικής ιδιοκτησίας. «Το κοινό», καίτοι πιο αδόκιμο, υπογραμμίζει το φιλοσοφικό περιεχόμενο του όρου και τονίζει ότι δεν πρόκειται για μια επιστροφή στο παρελθόν αλλά για μια νέα εξέλιξη.) Η επικοινωνία μας, η συνεργασία και η σύμπραξη μας δεν βασίζονται απλώς στο κοινό, αλλά παράγουν με τη σειρά τους το κοινό σε μια διευρυνόμενη σπειροειδή σχέση. Τούτη η παραγωγή του κοινού τείνει σήμερα να είναι κεντρική σε κάθε μορφή κοινωνικής παραγωγής, όσο τοπικά περιορισμένη κι αν είναι αυτή, και στην πραγματικότητα συνιστά το πρωτεύον χαρακτηριστικό των νέων μορφών εργασίας που κυριαρχούν σήμερα. Η ίδια η εργασία, με άλλα λόγια, τείνει μέσα από τους μετασχηματισμούς της οικονομίας να δημιουργεί δίκτυα συνεργασίας κι επικοινωνίας, και να ενσωματώνεται σε αυτά. Όποιος εργάζεται με την πληροφορία ή τη γνώση –για παράδειγμα, από τους αγρότες που αναπτύσσουν ειδικές ποικιλίες σπόρων ως τους προγραμματιστές λογισμικού– βασίζεται στην κοινή γνώση που του παραδίδεται από άλλους και δημιουργεί κι αυτός με τη σειρά του νέα κοινή γνώση. Αυτό αλη-

θεύει ιδίως για κάθε εργασία που παράγει άυλα σχέδια, όπως ιδέες, εικόνες, αισθήματα και σχέσεις. Θα ονομάσουμε αυτό το νεόκοπο κυρίαρχο μοντέλο «βιοπολιτική παραγωγή» για να τονίσουμε ότι δεν περιλαμβάνει μόνο την παραγωγή υλικών αγαθών με αυστηρά οικονομική έννοια, αλλά επίσης αγγίζει και παράγει όλες τις όψεις της κοινωνικής ζωής, οικονομική, πολιτισμική και πολιτική. Αυτή η βιοπολιτική παραγωγή, και η επέκτασή του κοινού την οποία επιτελεί, είναι ένας από τους ισχυρούς πυλώνες που υποστηρίζουν τη δυνατότητα της παγκόσμιας δημοκρατίας σήμερα.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό του πλήθους που είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τη δημοκρατία είναι η «πολιτική» οργάνωσή του (ας θυμόμαστε όμως ότι το πολιτικό αναμειγνύεται γρήγορα με το οικονομικό, το κοινωνικό και το πολιτισμικό). Παίρνουμε μια πρώτη ιδέα τούτης της δημοκρατικής τάσης αν κοιτάξουμε τη γενεαλογία των σύγχρονων αντιστάσεων, εξεγέρσεων κι επαναστάσεων, η οποία δείχνει μια τάση προς ολοένα πιο δημοκρατική οργάνωση, από συγκεκριμένες μορφές επαναστατικής δικτατορίας και διοίκησης προς δικτυακές οργανώσεις που εκπολίζουν την εξουσία σε συνεργατικές σχέσεις. Η γενεαλογία αποκαλύπτει ότι η τάση για αντίσταση και για επαναστατικές οργανώσεις δεν είναι μόνο μέσο για την επίτευξη μιας δημοκρατικής κοινωνίας, αλλά δημιουργεί και εσωτερικά, εντός της οργανωτικής της δομής, δημοκρατικές σχέσεις. Επιπλέον, η δημοκρατία σε παγκόσμια κλίμακα γίνεται ολοένα πιο διαδεδομένο αίτημα, κάποτε ρητό αλλά συνήθως υπονοούμενο στις αναρίθμητες διαμαρτυρίες και αντιστάσεις ενάντια στη σημερινή παγκόσμια τάξη. Το κοινό στοιχείο σε τόσους αγώνες και κινήματα απελευθέρωσης ανά τον κόσμο σήμερα –σε τοπικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο– είναι η επιθυμία για δημοκρατία. Είναι αυτονόητο ότι η επιθυμία και η απαίτηση για παγκόσμια δημοκρατία δεν εγγυώνται την πραγματοποίησή της, δεν πρέπει ωστόσο να υποτιμούμε τη δύναμη που μπορούν να έχουν τέτοια αιτήματα.

Ας κρατήσουμε κατά νου ότι το παρόν είναι ένα βιβλίο φιλοσοφίας. Θα δώσουμε πολυάριθμα παραδείγματα του πώς οι άνθρωποι σήμερα εργάζονται για να δώσουν τέλος στον πόλεμο και να κάνουν τον κόσμο πιο δημοκρατικό, μην περιμένετε όμως από το βιβλίο μας να απαντήσει στο ερώτημα «τι να κάνουμε;» ή να προτείνει κάποιο συγκεκριμένο πρόγραμμα δράσης. Πιστεύουμε ότι, μπροστά στις προκλήσεις και τις δυνατότητες του κόσμου μας, είναι αναγκαίο να ξανασκεφτούμε τις πιο βασικές πολιτικές έννοιες, όπως εξουσία, αντίσταση, πλήθος και δημοκρατία. Πριν καταπαιαστούμε με ένα πρακτικό πολιτικό σχέδιο για να δημιουργήσουμε νέους δημοκρατικούς θεσμούς και κοινωνικές δομές, χρειάζεται να αναρωτηθούμε αν καταλαβαίνουμε πραγματικά τι σημαίνει (ή τι

θα μπορούσε να σημαίνει) η δημοκρατία σήμερα. Πρωταρχικός μας σκοπός είναι να επεξεργαστούμε τις εννοιολογικές βάσεις που θα μπορέσουν να υποστηρίξουν ένα νέο σχέδιο δημοκρατίας. Κατεβάλαμε κάθε προσπάθεια να γράψουμε σε μια γλώσσα κατανοητή από τον καθένα, ορίζοντας τεχνικούς όρους κι εξηγώντας φιλοσοφικές έννοιες. Αυτό δεν σημαίνει ότι η ανάγνωση θα είναι πάντοτε εύκολη. Σίγουρα θα θεωρήσετε σε κάποιο σημείο ότι το νόημα μιας πρότασης ή ακόμα και μιας παραγράφου δεν είναι άμεσα σαφές. Ζητούμε την υπομονή σας. Συνεχίστε την ανάγνωση. Μερικές φορές αυτές οι φιλοσοφικές ιδέες θέλουν περισσότερο χρόνο για να λειτουργήσουν. Σκεφτείτε το βιβλίο σαν μωσαϊκό από το οποίο αναδύεται σταδιακά η γενική εικόνα.

Κατανοούμε την κίνηση από το ένα βιβλίο στο άλλο, από την *Αυτοκρατορία* στο *Πλήθος*, ως αντίστροφη της εξέλιξης του Τόμας Χομπς από το *De Cive* (1642) στο *Λεβιάθαν* (1651). Η αντίστροφη πρόοδος αποκαλύπτει τη βαθιά διαφορά ανάμεσα στις δυο ιστορικές στιγμές. Στην αυγή της νεωτερικότητας, ο Χομπς όρισε στο *De Cive* τη φύση του κοινωνικού σώματος και τις μορφές της ιδιότητας του πολίτη που ανταποκρίνονταν στην εκκολλαπτόμενη αστική τάξη. Η νέα τάξη δεν μπορούσε να εγγυηθεί από μόνη της την κοινωνική ευταξία: χρειαζόταν μια πολιτική εξουσία να στέκει υπεράνω της, μια απόλυτη αυθεντία, έναν επί γης θεό. Ο *Λεβιάθαν* του Χομπς περιγράφει τη μορφή κυριαρχίας που θα αναπτυσσόταν μετέπειτα στην Ευρώπη υπό τη μορφή του έθνους-κράτους. Σήμερα, στην αυγή της μετανεωτερικότητας, προσπαθήσαμε αρχικά στην *Αυτοκρατορία* να σκιαγραφήσουμε μια νέα παγκόσμια μορφή κυριαρχίας – και τώρα, σε αυτό εδώ το βιβλίο, να κατανοήσουμε τη φύση του αναδυόμενου παγκόσμιου ταξικού σχηματισμού, του πλήθους. Ενώ ο Χομπς κινήθηκε από την εκκολλαπτόμενη κοινωνική τάξη προς τη νέα μορφή κυριαρχίας, η δική μας πορεία είναι η αντίστροφη – από τη νέα μορφή κυριαρχίας στη νέα παγκόσμια τάξη. Ενώ η εκκολλαπτόμενη αστική τάξη χρειαζόταν την επίκληση μιας κυρίαρχης εξουσίας που θα εγγυώνταν τα συμφέροντά της, το πλήθος αναδύεται από το εσωτερικό της νέας αυτοκρατορικής κυριαρχίας και στοχεύει πέρα από αυτή. Το πλήθος εργάζεται εντός της Αυτοκρατορίας για να δημιουργήσει μια εναλλακτική παγκόσμια κοινωνία. Ενώ ο μοντέρνος αστός έπρεπε να στηριχθεί στη νέα κυριαρχία για να θεμελιώσει την τάξη του, η μεταμοντέρνα επανάσταση του πλήθους κοιτάζει μπροστά, πέρα από την αυτοκρατορική κυριαρχία. Σε αντίθεση με την αστική τάξη και όλους τους άλλους αποκλειστικούς, περιορισμένους ταξικούς σχηματισμούς, το πλήθος είναι ικανό να σχηματίσει κοινωνία αυτόνομα – πράγμα που, όπως θα δούμε, είναι κομβικό για τις δημοκρατικές δυνατότητές του.

Δεν μπορούμε όμως να ξεκινήσουμε το βιβλίο μας με το σχέδιο του πλήθους και τις δυνατότητες της δημοκρατίας. Σε αυτά θα εστιάσουμε στα Κεφάλαια 2 και 3. Πρέπει απεναντίας να ξεκινήσουμε από τη σημερινή κατάσταση πολέμου και παγκόσμιας σύγκρουσης, η οποία θα μπορούσε εύκολα να εκληφθεί ως αξεπέραστο εμπόδιο για τη δημοκρατία και την απελευθέρωση. Το βιβλίο αυτό γράφτηκε στη σκιά του πολέμου, κυρίως ανάμεσα στην 11η Σεπτεμβρίου 2001 και τον πόλεμο στο Ιράκ το 2003. Πρέπει να ερευνήσουμε πώς άλλαξε στην εποχή μας ο πόλεμος σε σχέση με την πολιτική και την κυριαρχία, και να αρθρώσουμε τις αντιφάσεις που διαπερνούν το σημερινό πολεμικό καθεστώς μας. Ελπίζουμε όμως πως έχει γίνει ήδη φανερό ότι η δημοκρατία, ακόμα κι όταν φαντάζει μακρινή, είναι αναγκαία στον κόσμο μας, ότι αποτελεί τη μόνη απάντηση στα πιεστικά προβλήματα των ημερών μας, κι ότι είναι η μόνη διέξοδος από τη σημερινή μας κατάσταση διηνεκούς σύγκρουσης και πολέμου. Δική μας δουλειά, στο υπόλοιπο αυτού εδώ του βιβλίου, είναι να σας πείσουμε ότι μια δημοκρατία του πλήθους δεν είναι μόνο αναγκαία αλλά και εφικτή.